

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 19 (Ağustos / August 2019), s. 284-291.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut292>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 21.06.2019
|| Kabul Tarihi: 13.08.2019

Ўзбек Тасаввуф Асарларида Тимсоллар (Хожа Аҳмад Яссавий Ва Бобораҳим Машраб Ижоди Мисолида)

Özbek Tasavvufi Eserlerde Semboller (Hoca Ahmet Yesevi Ve Babarahim Mesrep İcadı Örneğinde)

*Symbols in Uzbek Sufi Literary
(In the case of Hodja Ahmet Yesevi and Babarahim Mesrep Inventions)*

Axadova Maxbuba SALIMOVNA*

Қисқача мазмуни

Мумтоз адабиётнинг йирик намоёндалари Хожа Аҳмад Яссавийнинг “Девони ҳикмат” ва Бобораҳим Машрабнинг “Қиссаи Машраб” асарлари, маълумки, эски ўзбек тилининг ноёб намуналаридир. Сўфиёна мазмунда яратилган мазкур асарларда Шахснинг илоҳий туйғу ва кечинмалари образли таҳлил қилинади, бўёқдор сўзлар воситасида фикрлар ифодаланади Шундай қилиб, “Девони ҳикмат” ва “Қиссаи Машраб” асарларида илоҳий ишқ йўлидаги ошиқнинг фикр-у кечинмалари турли сўзлар воситасида эҳтиросли ёритилган ва улар қайта-қайта ўқишлишни, фалсафий, тасаввуфий, диний, дунёвий нуқтаи назарлардан мушоада юритишни талаб қилади. Мирмаҳмуд Миршамсиддин ўғли Қорий Хўқандий эса Саййид Абдулқодир ҳазратларига бағишланган мухаммасида унинг тариқини ким тутса икки дунёда хор бўлмастлигини уқтиради ва “ҳақиқат баҳрига ғаввос” Ғавсул – Аъзам дея эътироф этади: Маърифатпарвар шоир Зокиржон Фурқат Хўқандий Шайх Абдулқодир ҳазратларини улуғ раҳнамо, адашганларни тўғри йўлга йўлловчи “дастгир” сифатида тилга олган. **Калит сўзлар:** лирик қаҳрамон, истилоҳ, тасаввуф илми, тасаввуфий шеър, шахс ифодаловчи сўз.

Abstract

The works of Hoca Ahmet Yesevi, one of the famous leaders of classical literature, “Divan” and Babarahim Mashrep, “Kissayi Mashrep” are the priceless works of the major old Uzbek Turkish language. In the works written on the subject of Sufism, the deity of Man, his feelings and feelings will be explained with symbols, and extraordinary words will be discussed. Apart from this, pieces are brought from the works of the poets of Sufism Literature. In the example

Tesevvuf poems, explanations are presented to each Tesevvuf term separately. Besides, in the works of "Divan" and "Kissayi Mesrep", the ideas and feelings of the people in love in the way of divine love are explained more passionately in various words and they demand a deeper examination in terms of reading, philosophical, Sufi, religious and modern thought. Mirmahmud Mirshemsiddin's son Kari Hökandiy tells Seyit Abdulkadir in his Prophet Muhammad who prefers his sect to meet two World Happiness and admits that he is "a diver to the truth" Gavsul-Azam. The ingenious writer Zakirjan Furkat Hökandiy Sheikh Abdulkadir Hadrat is expressed as a benefactor who will help those who have lost their way.

Keywords: Lyric hero (poetic), term, suffistic science, suffistic poetry.

Öz

Klasik Edebiyatın ünlü önderlerinden Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan" ve Babarrahim Meşrep'in "Kissayi Meşrep" eserleri belli başlı Eski Özbek Türkçesinin paha biçilmez eserleridir. Tasavvuf konusunda yazılmış söz konusu eserlerde İnsan'ın ilahi duygu ve hisleri sembollerle açıklanacak, olağanüstülük bildiren kelimeler tartışılacaktır. Bunun dışında, Tesevvuf Edebiyatı şairlerinin eserlerinden örnekler verilmiştir. Tesevvuf şiirlerinde her Tesevvuf terimine ayrı ayrı açıklamalar sunulmuştur. Bunun yanı sıra, "Divan" hemde "Kissayi Meşrep" eserlerinde ilahi aşk yolundaki insanın fikir ve duyguları bu sözlerle daha içten açıklanmıştır. Onlar, tekrar tekrar okunmayı, felsefi, tasavvufi, dinsel, modern düşünce bakımından daha derin müşahede etmeyi gerektirir. Mirmahmud Mirşemsiddin Oğlu Kari Hökandiy, Seyit Abdulkadir Hazrete adanmış muhammesinde onun tariketini tercih edenin iki dünya saadetini kavuşmasını anlatır ve onu "hakikat deryasının dalgıcı" Gavsul-Azam kabul eder. Marifetli yazar Zakirjan Furkat Hökandiy Şeyh Abdulkadir'i yolunu kaybetmiş ilim sahiplerine yardım edecek yardımsever olarak anlatır.

Anahtar kelimeler: Lirik kahraman, Tasavvufi terimler, Tasavvuf, Tesevvuf şiiri.

Giriş

Мумтоз адабиётнинг йирик намоёндалари Хожа Аҳмад Яссавийнинг "Девони ҳикмат" ва Бобораҳим Машрабнинг "Қиссаи Машраб" асарлари, маълумки, эски ўзбек тилининг ноёб намуналаридир. Сўфиёна мазмунда яратилган мазкур асарларда Шахснинг илоҳий туйғу ва кечинмалари образли таҳлил қилинади, бўёқдор сўзлар воситасида фикрлар ифодаланади, "ман"ликдан кечган лирик қаҳрамоннинг ички кечинмалари, ғайб олами сари парвози турли хил истилоҳлар воситасида тасвирланади. Масалан:

*Фидо бўлсун сенга жоним, тўқар бўлсанг меним қоним,
Мен қулингман, сен султоним, менга сен - ўқ кераксан.¹
Олимларга китоб керак, сўфиларга масжид керак,
Мажнунларға Лайло керак, менга сен - ўқ кераксан.²*

Мисралардаги ўқ нимани ифодалаган? Бу ўринда сўфия аёл Робиянинг дала – даштга чиқиб айтган сўзларини ёдга олиш лозим. Сўфия Робия атрофга боқиб "Эй Аллоҳ, сен туфроқ, ҳам тошсан. Лекин мен сенинг ўзингни кўришга илҳақман" деган эди. Унинг яна бир бошқа сўзларини ҳам эслайлик: "Бир куни тушумга Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васаллам кириб: "Эй Робия, сен мени севсанми? деб сўрадилар. Мен шундай жавоб бердим: "Эй Расулаллоҳ! Сизни ким ҳам севмайди. Лекин қалбимни Аллоҳга бўлган севги шундай тўлдирганки, кимнидир севишга, ёки нафратланишга ичимда жой йўқ". Унинг бу сўзлари каби "Олимларга китоб керак, сўфиларга масжид керак, Мажнунларға Лайло керак, менга сен

¹ Hikmat.159-b

² Hikmat. 159-б.

– **ўқ кераксан**” мисрасидаги **ўқ** ҳам ўзини ва дунёни Аллоҳнинг олдида ҳеч нарса эмаслигини англаб етган солиқнинг аҳволи руҳиясини ифодалайди, яъни “менга сен – **ўқ кераксан**” деганда, солиқ “менга на икки дунё, на дўзаху жаннат керак, фақат Аллоҳ – сен кераксан” демоқчи бўлади. Демак, “**ўқ**” орқали Аллоҳ Таолога мурожаат қилинаётган экан. “Мен қулингман, сен **султоним**, менга сен – **ўқ кераксан**” мисрасидаги **султон** ҳам ягона яратганнинг ўзидир.

*Ошиқ улдур, Ҳаққа жонин қурбон қилса,
Зикрин айтиб, чорзарб уруб саҳар турса,
Эранлардин файзу футуҳ тўла олса,
Султон бўлуб дурру гавҳар сочар дўстлар.*³

Мисралардаги **султон** сўзидан эса шахс англашилади, яъни сайру сулук босқичларидан мувоффақиятли ўтиб маърифат тоғида баланд чўққиларни забт эта олган комилу покбоз зот тушунилади.

*Тун саҳарлар ҳақ уйғотиб, қон йиғлатар,
Бедор қилиб, ўз ишқига бел боғлатар,
Давоси йўқ дардни бериб, зор йиғлатар,
Мунда йиғлаб, анда борса султон қилур.*⁴

Маълумки, исломий манбаларга кўра, Аллоҳ Таолонинг жамоли Аршнинг тепасидадур. Арш эса жаннат устига қурилган. “Мунда йиғлаб, анда борса **султон қилур**” мисраси мазмуни ҳақида чуқурроқ мулоҳаза қилинса, “анда борса” (яъни, жаннатга борса) жаннатнинг ичида ҳам эмас, унинг устида қилур, Аршда Аллоҳнинг жамолига мушарраф қилур, яъни “**султон қилур**” маъноси англашилади.

Хожа сўзи ҳам, шеъриятда Яратганга нисбатан қўлланилган:

*Ихлос қилиб, ёлғон Ҳаққа кўнгил бердим,
Аршу Курси, Лавҳдин ўтиб, Қалам кездим,
Зоти улўғ **Хожам**, сиғниб келдим санго.*⁵

Яна бир мисол:

*Ё илоҳим, ҳамдинг бирла ҳикмат айтдим,
Зоти улўғ **Хожам**, сиғниб келдим санго.*⁶

Ҳақиқатдан ҳам, сиғинишга лойиқ зот ёлғиз “**Хожа**” эканлигини қуйидаги мисралар ҳам тасдиқлайди:

*Даргоҳиға бошим қўйиб нола қилсам,
Кўз ёшимни оқузубон жола қилсам,
Биёбонлар кезиб ўзим вола қилсам,
Дўстлар, **Хожам** мени бандам дегаймукин?*⁷

Хожа, маълумки, шахсни ҳам ифодалайди. **Хожанинг** дастлабки варианты аслида **хўжа** ҳисобланади.

³ Hikmat. 76-b.

⁴ Hikmat. 97-b.

⁵ Hikmat. 28-b.

⁶ Hikmat. 28-b.

⁷ Hikmat. 159-160-b.

Ху оти шеърин манбаларда *Ху//Ху оти/Ху-ху муроди* каби шаклларда учрайди:

*Зоҳидо Маширабға дединг масжид ичра қўй қадам,
Фаҳмидин қилдим ибo ҳеч урмадим ман анга дам,
Ўлтуруб меҳробға деди хотирингни айла жамъ
Турфа ишдурким, кўринг масжидга дарду ғам,
Неча кун зоҳид бўлуб, кўнгулга бир ху келмади.* ⁸

*На хуш тотлиқ ҳақ ёди саҳар вақти бўлғанда,
Болдин сучук ху оти саҳар вақти бўлғанда.* ⁹

Маълумки, нафси мулҳима босқичида солиқ айнал яқин мақомига эришади. Мазкур даражадаги солиқ намоз ўқиб, рўза тутиб, ибодат қилмоғи ва ўзида пайдо бўлган зоҳирин ва ботиний тажаллилар ҳақида муршидига хабар бериб, унинг тавсияларига риоя қилмоғи даркор. Бу мақомдаги солиқ “*ху*” исми билан зикр қилади. Юқоридаги байтда келтирилган *ху* мана шу нафси мулҳима босқичида қилинадиган “*ху зикри*” ни ифодалайди. Бу тушунарли. Аслида *ху*нинг ҳақиқий маъноси нима? *Ху* бир неча рамзий мазмунга эгадир. Маълумки, ҳойи ҳавваз ҳарфи билан ифодаланадиган “*ҳ*” товуши ўпкада (ёки буғизнинг энг чуқур қисмида) ҳосил қилинади, *во* билан англатиладиган “*у*” товуши эса лабда пайдо бўлади. *Х* ва *у* товушлари ҳосил бўлган нутқ аъзоларида, яъни буғиз ва лаб оралиғида барча нутқ товушлари вужудга келади.

Демак, *ху* барча товушларни ўзида бирлаштирувчи, мужассам қилувчи демақдир. Негаки айни пайтда *ху* бир зарбнинг ўзида талаффуз ҳам қилинади. Мазкур маъно “*ху*”нинг бирламчи рамзий маъносидир. Унинг иккиламчи рамзийлиги тасаввуф билан боғлиқ. Маълумки, ваҳдати вужуд таълимотида ирода мушоҳадада бўлганидек, борлиқ жиҳатидан ҳам бирлик қабул қилинган. Бу босқичда Аллоҳдан ташқари бирон борлиқнинг ҳақиқатда мавжуд эмаслиги тан олинган. Ҳамда сўфийларга кўра, бу тушунча “*тавҳиднинг энг сўнг эришиладиган ва энг мукамал шаклидир*”.¹⁰ Айнан мазкур тушунча “*ху оти*” (Болдин сучук *ху оти* саҳар вақти бўлғанда) дейилганда, улўф яратувчининг аҳадият номи англатилади. Коинотдаги ҳар қандай воқийлик Аллоҳнинг маълум бир жиҳатига алоқадордир. Борлиқлар олами У билан қоимдир. Демак, Аллоҳ зоти жиҳатидан ягона борлиқдир ва бутун мавжудоднинг ўзагини ташкил қилади. Оламда ҳамма нарса Унинг зоти билан қоимдир. Ундан ташқаридаги борлиқлар, Унинг исми, феъл ва сифатларининг тажаллиларидан иборат бўлиб, аслий қоим борлиқлари йўқ. Ҳақиқий вужуд Аллоҳга оиддир.

*Аритур дил зангарини ху-ху ёди,
Ошиқларни кеча – кундуз ху муроди.
Ху – ху тею жон бергайсен, қул Аҳмади,
Саҳарларда қутуб тоат қилғум келур.* ¹¹

⁸ Қиссаи Машраб(нашрга тайёрловчи: Сайфиддин Рафиддин) Тошкент: «Ёзувчи», 1992. 35-б.(Basma hazırlayan Seyfiddin Refiddin) .

⁹ Hikmet. 177-b.

¹⁰ Док. Хайри Бўлай. Туркияда руҳпараст ва моддапараст қарашлар қураши. Ист. 1967, 171 – 172 – s. Nayri Bo'lay. Turkiyada ruhparast va moddaparast qarashlar kurashi. Istanbul, 1967, 171-172-b

¹¹ Hikmat. 95-b.

Мазкур байтдаги **ҳу – ҳу** ва **ҳу муроди** шакллари ҳам юқоридаги мазмунлар билан боғлиқ. Ибн Арабийнинг фикрича ҳам коинот зот жиҳатидан ягона борлиқ бўлган Аллоҳнинг тажаллисидан бошқа бир нарса эмас. Унингча, Аллоҳ оламни ва бутун яратилганни қандай шаклда яратишни азалий илми билан биларди. Бу илмни бошқасидан олмади. Чунки ўзидан бошқа борлиқ йўқ эди.

*Ишиқ йўлида фано бўлай, Ҳақ, Бирубор,
Ҳар на қилсанг ошиқ қилғил, парвардигор,
Илким очиб дуо қилай изим жаббор,
Ҳар на қилсанг ошиқ қилғил, парвардигор.*¹²

*Қудрати бирла яратти ойи кунни Бирубор,
Ут солиб етти фалак, даврини куйдурсам керак.*¹³

А. Яссавий байтларида **Бирубор** номи воситасида Аллоҳ Таолонинг ягоналиги англатилган. Машраб: “**Алиф**ни дилга жо қилмоқни бисмиллодин ўргандим, **Шаҳид** қонини тўкмакни каломуллодин ўргандим,” деганда ҳам **Алиф** орқали Мутлақ вужуднинг ягона борлиқ эканлигига ишора қилади.

“**Раҳнамо, ҳомий, жаноб**” маъносини ифодаловчи **мавло** (кўпликда – **маволи**), “**ҳомийликдаги шахс, озод этилгандан сўнг хожаси ёки унинг меъросхўрларига маълум даражада қарамлик ришталарини сақлаб қолган қул**”¹⁴ маъносини ҳам ифодалаганлиги ажабланарли ҳол. 10 – 13 - асрларда, ҳатто, айрим ҳокимлар унвонида учрайдиган **мавло амирал муминин** ёки **фалончининг Мавлоси** каби иборалар кўп ҳолларда фақат тобелликни англатган.¹⁵ Тасаввуфий шеърларда эса “**раҳнамо, ҳомий**” мазмунида Яратганга нисбатан қўлланилган (Қуръони Каримда ҳам шу маънода ишлатилган):

*Мени ҳикматларим феълию қавли,
Дили кўнглида бўлса, зикри **Мавли**.*¹⁶

*Ошиқлик улўғ даъво қилсанг мунни,
Меҳнат бирла синар эрмиши **Мавлом** сени,
Ранжу меҳнат бирла бўлсанг туну - кунни,
Машуқангдин кўнгли ўзга қилманг, дўстлар.*¹⁷

Хусусан, А. Яссавий ва Машраб шеърларида яратувчи Тангри Таолога **дийдор, муддао** каби сўзлар воситасида ҳам мурожаат этилганлигининг гувоҳи бўлиш мумкин. Шундай мисралардан мисоллар келтирамиз:

*Ҳаққа ошиқ бўлган қуллар доим бедор,
Ризвон эмас, мақсудлари эрур **дийдор**.*¹⁸

***Дийдор** учун жонин қурбон қилмагунча,
Исмоилдек дийдор орзу қилманг, дўстлар.
Жондин кечиб тариқатга кирмагунча,*

¹² Hikmat. 58-b.

¹³ Qissayi Mashrab(nashrga tayorlovchi: Sayfiddin Rafiddinov) Toshkent: «Yozuvchi», 1992. 97-b.

¹⁴ Islom ensiklopediyasi. “Istiqlol” nashr. 2003.

¹⁵ Islom ensiklopediyasi. “Istiqlol” nashr., 2003, 146-b.

¹⁶ Hikmat. 198-b.

¹⁷ Hikmat. 69-b.

¹⁸ Hikmat. 97-b.

*Ошиқмен деб ёлғон даъво қилманг, дўстлар.*¹⁹

*Жаҳонни тарк қилди Машираб Иброҳим Адҳамдек,
Саропо дард кўрдим, **мудда**они кўрмадим ҳаргиз.*²⁰

*Амрингиздин ўргулай пушти паноҳим, ё пириим,
Сиз дуода ёд этинг ул **мудда**оға ман борай.*²¹

Тариқатга кирган ва ўзига интисоб этган мурид учун ўз шайхи ҳар бир ҳаракати билан ўрнак инсон сифатида намоён бўлади. Шунингдек, шайх мурид учун йўл кўрсатувчи, тарбияловчи ва муаммоларининг ҳал бўлишида ёрдам берувчи шахс ҳисобланади. Шунинг учун шайхнинг барча кўрсатма – тавсияларига амал қилмоқ, бутун қалби билан унга боғланмоқ, уни маънавий ота ва устази деб билмоқ лозим. Мурид шайхига қанчалик қаттиқ боғланса, вуслат йўлида шунчалик тезлашади. Боязид Бастомийга оид дея нисбат берилган “шайхсиз одамнинг шайхи шайтондир” деган машҳур сўз тариқатлар орасида кенг тарқалган, ҳатто баъзилар уни ҳадис ҳам дейдилар. “Умматим учун набий қай даражада муҳим ўрин тутса, мурид учун ҳам шайхнинг аҳамияти шу даражададир” деган ҳадис ҳам нақл этадилар.²² Мана шундай сайёхнинг йўлини енгиллатувчи муршид А. Яссавий ҳикматларида арабча “от - улов”²³ маъносини ифодаловчи **роҳила** сўзи орқали ҳам ифодаланган экан. Мана бир мисол:

*Сирсиз юз минг тоат қилдим, йўлдин оздим,
Роҳиласиз йўлга кириб, толиб – тўздим.*²⁴

“Сувға шўнғувчи, сув остида дур изловчи киши” ва “сув ўтказмайдиган махсус кийимда сув ости ишларини бажарувчи иши”²⁵ ўзбек тилида **ғоввос** дейилади. **Ғоввос** араб тилида “мадад берувчи” маъносини ифодаловчи **ғавс**дан олинган. Тасаввуф илмида юқоридаги умумлексиқадаги маъносидан ўзга маънода қўлланади. А. Яссавий ҳикматларида **ғоввос** сўзи кўп учрайди. У шахс маъносини ифодалайди. **Ғоввос** деганда тасаввуфий шеърятда қандай шахс англашилади?

“... Кейинги даврлар бадий адабиётида Шайх Абдулқодир Жийлонийнинг муборак номлари тез – тез тилга олиб турилади. Кўпроқ “Ғавсул – Аъзам” номи билан. Бу эса энг буюк **ғавс** (**мадад берувчи**), яъни авлиёларнинг буюги, улуғи деганидир. Шу боис ҳам шайх ҳазратларининг халқ орасида кенг тарқалган куня (лақаб) ларидан бири “**Ғавсул – Аъзам**” дир. Хусусан, Фурқат, Ҳазиний, Қорий ва бошқа ижодкорларнинг асарларида ул зот шу ном билан ниҳоятда ҳурмат эҳтиром билан васф қилинган.

Маърифатпарвар шоир Зокиржон Фурқат Хўқандий Шайх Абдулқодир ҳазратларини улуғ раҳнамо, адашганларни тўғри йўлга йўлловчи “дастгир” сифатида тилга олган:

*Фурқатий йўлларда қолди, **Ғавси Аъзам** дастгир,*

¹⁹ Hikmat. 69-b.

²⁰ Qissayi Mashrab, Toshkent: «Yozuvchi», 1992. 77-b.

²¹ Qissayi Mashrab, Toshkent: «Yozuvchi», 1992. 170-b.

²² Ajluniy. Kashful hafa. 11- j, 2-b.

²³ O'zbek tilining izohli lug'ati. 2 jiltlik. - M.: Rusский язык, 1981.

²⁴ Hikmat. 175-6.

²⁵ O'zbek tilining izohli lug'ati. 2 jiltlik. - M.: Rusский язык, 1981.

*Қўл тутарга йўқ эрур бир раҳнамо, айланг мадад.*²⁶

Зиёвуддинхон Ҳазинийтўра Хоқандий ҳам бир мураббаъсида: «*Ғавсул – Аъзам авлиёлар сардори, ул Муҳаммад умматининг ғамхори*» дея эътироф этади. Ўз даврининг қодирия тариқати шайхи бўлиб танилган Ҳазиний тўра яна бир мусаддасида Қиёмат кунининг воқеалари ҳақида тўхталиб, ўша кунда мўминларга шафоат қилувчи улуғ пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (с. а. в.) ни ёдга солади. Шу билан бирга ўша оғир дамларда мадад қилувчи раҳнамо ўлароқ Саййид Абдулқодир Ғавсул Аъзам ҳазратларини “*Қутбул – ақтоб*” (қутбларнинг қутби) сифатида алоҳида сўзлайди.

*На ғам бизларга, шундоғ Мустафо пайғамбарим бордур,
Шафоат қилувчи тонгла шафиғи раҳбарим бордур,
Мадад қилмоққа ул кун чаҳорёр сардафтарим бордур,
Ҳасан била Ҳусайн соқийи ул кавсарим бордур,
Мадад айларга ул кун дастгире раҳбарим бордур,
Жаноби Ғавсул – Аъзам, қутбул-ақтоб сарварим бордур.*²⁷

Мирмаҳмуд Миршамсиддин ўғли Қорий Хўқандий эса Саййид Абдулқодир ҳазратларига бағишланган мухаммасида унинг тариқини ким тутса икки дунёда хор бўлмаслигини уқтиради ва “*ҳақиқат баҳрига ғаввос*” Ғавсул – Аъзам дея эътироф этади:

*Бўлуб фарзанди хосси Мустафо, дурри муаззамдур,
Ҳақиқат баҳрига ғаввос, асрорига маҳрамдур,
Тилим васфиға ожиз, исми поки Ғавсул – Аъзамдур.*²⁸

Хожа Аҳмад Яссавий: “*Ҳақиқатнинг дарёсидин гавҳар олған, Ғаввос ёнлиғ ул дарёдин чиқмас бўлур*” деганида Жийлоний ҳазратларидек маърифат, ҳақиқат уммониға фарқ бўлган ва “*гавҳар олғон*” мададкор сўфий – авлиёларни “*ғаввос*” деб атайди.

“*Ўттиз учда соқий бўлиб май улаштим, Жоним шароб қўлга олиб туё ичтим*”²⁹ дейди сўфий шоир. Байтдаги *соқий* шахсни ифодалайди. Тасаввуфий асарлардаги *соқий* қандай шахс? “*Ишқ кўйида маст бўлган*” “*суяр қул*”, яъни ҳақ ошиғидир у. Унинг учун дарвешлик баланд мартаба, икки жаҳони” ҳам Ҳақ висолидир унинг. Шоир “*Соқий, қадаҳни қилғил муҳайё, Ваҳдат майидин ичголи келдим*” деганида ҳам шу моҳият кўзланган. Машраб ва Аҳмад Яссавий асарларида *мард, эр, пири муғон* каби шахс ифодаловчи сўзлар ҳам учрайди. Худди шунингдек, *султон, хожа, раҳбар, сарвар* каби сўзлар орқали тасаввуф шеъриятида гоҳ Ҳақ Таолога, гоҳ Муҳаммад Мустафо(с.а.в.)га, гоҳ эса муриднинг ўз шайхига мурожаати ифодаланади. Шунингдек, *соқий, муғанний* сўзлари орқали ҳам (Аммо *муғанний* “Қиссаи Машраб”да ҳам, шайх А. Яссавий хикматларида ҳам учрамайди).

²⁶ Furqat ijodiyoti. Toshkent: “Fan”, 1990. 118-b.

²⁷ Shayh Sayyid Abdulqodir Giloniy. «Sirrul – asror», “Maktubot” (tarj. O. Juraboyev) . Toshkent, “Movarounnahr”, 2005, 6– b.

²⁸ Шайх Саййид Абдулқодир Гилоний. «Сиррул – асрор», “Мактубот” (тарж: О. Жўрабоев) . Тошкент, “Мовароуннаҳр”, 2005, 5 – 7 – бетлар.

²⁹ Ҳикмат. 60-б.

Шундай қилиб, “Девони ҳикмат” ва “Қиссаи Машраб” асарларида илоҳий ишқ йўлидаги ошиқнинг фикр-у кечинмалари турли сўзлар воситасида эҳтиросли ёритилган ва улар қайта-қайта ўқилишни, фалсафий, тасаввуфий, диний, дунёвий нуқтаи назарлардан мушоҳада юритишни талаб қилади.

Адабиётлар

Ажлуний. Кашфул ҳафа. (2005). Тошкент: Моварауннаҳр
Бобораҳим Машраб. Қиссаи Машраб(Нашрга тайёрловчи: Сайфиддин Рафъиддин ва бошқалар). Тошкент: “Ёзувчи” нашр., 1992. – 171 б.
Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 жилдлик. - М.: Русский язык, 1981.
Фурқат ижодиёти. Тошкент: “Фан”. - 1990.
Шайх Саййид Абдулқодир Гилоний. «Сиррул – асрор”, “Мактубот” (тарж: О. Жўрабоев). Тошкент: “Мовароуннаҳр”. - 2005.

Kaynaklar

Ajluniy.(2005).Kashful hafa. Toshkent: Movarounahr.
Mashrab. Qissayi Mashrab. (1992).Toshkent: Yozuvchi.
O'zbek Tilining Izohli Lug'ati. (1981). Moskva. Russkiy yazik.
Furqat Ijodiyoti. (1990). Toshkent: Fan.
Shayh Sayyid Abdulqodir Giloniy.(2005) SIRRUL – asror .Maktubot. (tarj. O. Juraboyev) .
Toshkent.Movorounahr.

